

Byggnadsvård

Vid bevarande, vård och underhåll av enskilda byggnader och byggda miljöer bör hänsyn till byggnadstradition och teknik, det kulturhistoriska värdet samt byggnadens eller bebyggelsemiljöns egen historia ligga till grund för de överväganden som görs och de åtgärder som vidtas. Ofta nog måste hänsyn tas till ekonomiska och tekniska realiteter. Att vårda med varsamhet och åtgärda det som är mest nödvändigt, med användande av traditionella och beprövade material, utgör en god utgångspunkt. Detta förhållningssätt konkurrerar med ytterligheter i båda riktningar. En byggnad eller en miljö kan restaureras tillbaka till ett idealtillstånd som den aldrig har befunnit sig i närheten av - *"att göra det gamla gamblare"*. Å andra sidan kan byggnader och miljöer renoveras till både uttryck och material, så att det förlorar sin ursprungliga karaktär.

Fasader

Svenskt trähusbyggande utmärks av en panelarkitektur. Vanligast förekommande är 1800- och 1900-talens stående locklistpanel respektive liggande eller stående spontade panel. Traditionellt målades locklistpanelen med slamfärger, t ex Falu rödfärg, medan den hyvlade sponten målades med ljusa linoljefärger. Under 1900-talet har lockpanel blivit vanlig. Vid byte av panel ersätts lämpligen endast det som är av nöden att byta. Äldre virke har en kvalitet som inte kan erbjudas idag och är därför värt att underhålla. Timrade fasader är oftast målade och då med Falu rödfärg. Snickerier som dörrfoder, taklister, ytterdörrar av ursprunglig karaktär, bör bibehållas eller användas som förebild vid eventuellt byte. Vid ommålning behålls de traditionella färgtyperna om byggnaderna sedan tidigare är målade med dessa. Återgång från modernare färgtyper, eller olämpliga sådana, till traditionella färgval kräver ett ordentligt underarbete.

Vid åtgärdande av reveterade (puts på trähus) eller putsade fasader bör ilagningar ske med samma typ av puts som tidigare använts. Kalkputs tillåter en naturlig fuktvandring, medan puts med cementbruk i högre utsträckning stänger inne fukten. På 1940- och 1950-talen försågs många bostadshus med ett sekundärt fasadmaterial, som t ex de underhållsfria eternitplattorna i asbestcement. Även detta fasadmaterial har blivit en del av byggnadshistorien och bör beaktas med utgångspunkt från denna. Då materialet är hälsovådligt råder speciella bestämmelser vid avlägsnande av denna typ av fasadmaterial.

Sekundära fasader i plåt utgör ett främmande material på äldre byggnader. Plåt är inte helt underhållsfri, eftersom färgen bleks och plåten bucklas.

Den stora floran av modernare fasadmaterial i konststen, skivmaterial, glas etc. behandlas inte här. På senare år har man allt mer uppmärksammat problematiken med att vårda och underhålla materialen i modernismens byggnadsbestånd från de senaste decennierna.

Byggnader bör friläggas från träd och buskar, då trä- och putsfasader tar upp fukt från dessa.

Fönster

Fönster utgör byggnadernas "ögon" och deras form och placering har en avgörande betydelse för utseende och proportioner. Vid byte till nyare fönster är det därför viktigt att dimensioner och spröjsindelning motsvarar de gamla. Gamla fönsterbågar med bra trävirke, ett gott snickeriarbete och handblåst fönsterglas är oftast väl värda att lägga ner arbete på.

Tak

Ett helt tak utgör en av de viktigaste förutsättningarna för en byggnads bevarande och detta är därför nödvändigt att lägga ner arbete och kostnader på. Önskvärt är att val av takmaterial, vindskivor etc. överensstämmer med husets karaktär och ålder. Många äldre typer av taktäckningar är numera bytta mot modernare material, såväl med tanke på underhåll som att de traditionella materialen ibland kräver yrkeskunskap för att lägga.

Interiörer

I föreliggande inventering och utredning har inte interiörer studerats med någon regelmässighet. Interiörer har ofta förändrats i större utsträckning än exteriörer, speciellt i boendemiljöer. Ändrad levnadsstandard och nya moden utgör fortlöpande förändringsfaktorer. Även med avseende på interiörerna, inbegripande snickerier, golv och tak, är det en god regel att vårda med varsamhet och åtgärda det som är mest nödvändigt, med användande av traditionella och beprövade material. Önskvärt är att byggnadernas planlösning bibehålls.

Trädgårdar

Det vore önskvärt att sammanhanget mellan byggnader och närmiljö, i kulturhistoriskt värdefulla miljöer, uppmärksammades i större utsträckning. Äldre trädgårdar kan ha en egenart som är förankrad just i den bygden. I såväl landskaps- som stadsmiljö är prydnadsträdgårdar en relativt sen företeelse, medan nyttoträdgården har en längre historia. På landsbygden innebar utflyttningen av gårdarna i samband med skiftesreformerna att mer utrymme gavs för en trädgårdsanläggning, kompletterad med grusade gångar. Nyttokaraktern dominerade länge, men prydnadsväxterna gjorde allt större intryck. Idag dominerar prydnadsträdgården.

Önskvärt vore att äldre sorters träd, buskar och växter, med tradition i trakten, användes flitigare. Dessa ger karaktär åt miljön och förstärker det kulturhistoriska värdet. Härvid måste brukarna ställa krav på återförsäljarna.

De grusade trädgårdsgångarna, liksom staket och grindar av traditionell typ, är också viktiga för helhetsmiljön.

Rådgivning, byggnadsvårdscentra och kurser

I takt med ett allt större intresse för bebyggelse- och bevarandefrågor, ställs ökade krav på inhämtning av kunskap och rådgivning rörande underhåll och vård av de byggda miljöerna. Kunskaper i timringsteknik, kakelugnsuppsättning, traditionella målningstekniker, taktäckning med spån eller halm etc. har åter blivit efterfrågade. Rekommenderad användning av och efterfrågan på traditionella material ställer krav på att dessa ska finnas tillgängliga i handeln och inte minst på att brukarna därvid ska ställa krav.

Byggnadsantikvarier, hantverkare, byggnadsarbetare, konsulter med flera, tillhandahåller rådgivning i byggnadsvårdsfrågor.

En rikhaltig handbokslitteratur och specialtidsskrifter i byggnadsvårdsfrågor, trädgårds-skötsel etc. finns att tillgå.

Runt om i landet finns numera ett antal byggnadsvårdscentra, vilka erbjuder såväl rådgivning som försäljning av traditionella byggnadsmaterial mm. Några av dessa är:

Byggnadsvård Nääs, Floda

Byggnadsvård Qvarnarp, Eksjö

Centrum för byggnadsvård i Gysinge

FIBOR – Företag inom byggnadsvård och restaurering, utgör en nybildad branschorganisation bestående av hantverkare, entreprenörer och konsulter, verksamma inom byggnadsvårdsområdet. Genom FIBOR:s medlemsförteckning ska man kunna söka den kompetens som eftersöks.

Svenska föreningen för byggnadsvård erbjuder årligen byggnadsvårdsläger, där man som lekman får möjlighet att pröva på olika hantverkstekniker knutna till byggande och underhåll, för att sedan med dessa förvärvade kunskaper kanske våga ta itu med sitt eget hus. Föreningen ger ut en medlemstidskrift, "Byggnadskultur".

Hemslöjdens gård Sätergläntan i Insjön erbjuder kortare hantverkskurser.

Yrkesutbildning i byggnadsvård erbjuds bl a av:

Byggnadsvård Qvarnarp, Eksjö

Da Capo Hantverksskola, Mariestad

Högskolan på Gotland

Uppdragsutbildningen, Kungssängskolan, Sala

Bidrag

Vård, underhåll och renovering av vårt kulturarv kan ibland vara både tidskrävande och kostsamt. När kostnaderna blir högre än normalt kan bidrag sökas från staten.

Bidrag till kulturmiljövård kan sökas via Länsstyrelsen och avser att täcka en del av den antikvariska överkostnaden, dvs fördyringar som uppstår med det antikvariska kravet att använda traditionella metoder och material, jämfört med att utföra arbetet på enklast möjliga sätt. Bidraget kan täcka upp till 90 % av överkostnaderna, beroende på objektets kulturhistoriska värde. Bidrag kan ges till ägare av kulturhistoriskt värdefulla objekt/miljöer som enskilda personer, kommuner, bolag och stiftelser. Åtgärder för byggnadsvård som är bidragsberättigade finns i Förordningen om bidrag till kulturmiljövård (1 993:379).